

УДК 658.338.2

Теоретичні аспекти визначення та сутності економічного розвитку підприємства

Волошина О.А.

старший викладач кафедри
економіки підприємства та управління персоналом
Полтавського національного технічного університету
імені Юрія Кондратюка

Стаття присвячена актуальним питанням визначення та сутності економічного розвитку підприємства. Проаналізовано, систематизовано визначення понять «розвиток», «розвиток підприємства», «економічний розвиток». Розкрито сутність економічного розвитку підприємства, окреслено основні його складові.

Ключові слова: підприємство, розвиток, розвиток підприємства, економічний розвиток, складові економічного розвитку, економічне зростання, економічний занепад.

Волошина О.А. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ И СУЩНОСТИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЯ

Статья посвящена актуальным вопросам определения и сущности экономического развития предприятия. Проанализированы, систематизированы определения понятий «развитие», «развитие предприятия», «экономическое развитие». Раскрыта сущность экономического развития предприятия, определены основные его составляющие.

Ключевые слова: предприятие, развитие, развитие предприятия, экономическое развитие, составляющие экономического развития, экономический рост, экономический упадок.

Voloshina O.A. THEORETICAL ASPECTS OF DEFINITION AND THE CONCEPT OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE ENTERPRISE

The article is devoted to actual issues of definition and essence of economic development of the enterprise. The definitions of the concepts "development", "development of the enterprise", "economic development" are analyzed and systematized. In the article the essence of economic development of the enterprise is outlined, its main components are outlined.

Keywords: enterprise, development, enterprise development, economic development, components of economic development, economic growth, economic decline.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Ринкові засади господарювання, підвищення інтенсивності конкуренції, насичення інформаційного простору та світові фінансові кризи вимагають від сучасних підприємств нових методів та підходів до вирішення повсякденних задач для забезпечення повноцінного функціонування, економічної ефективності та виживання на конкурентному ринку. Оптимальним процесом, спрямованим на вирішення вищезгаданих задач, є економічний розвиток підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика розвитку підприємства досліджується в роботах як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, зокрема в працях Н.В. Афанасьєва, О.В. Раєвської, В.О. Василенко, В.С. Пономаренко, О.М. Тридіда, М.О. Кизима, О.І. Пушкаря, І.О. Богатирьова, І.В. Кононенко, Н.П. Масленікової, А.В. Дакуса, Н.О. Сімченка, Г.Ф. Толмачова, В.В. Папп, В.С. Пономаренка, О.А. Деренька.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на велику кількість праць щодо обґрунтування теоретичних засад розвитку підприємства, актуальним залишається обґрунтування саме економічного розвитку підприємства та його сутності. Недостатнє висвітлення в дослідженнях науковців проблематики економічного розвитку робить актуальним її подальше дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Для розкриття поняття «економічний розвиток підприємства» необхідно спочатку окремо розкрити сутність таких понять, як «підприємство», «розвиток», «економічний розвиток», «розвиток підприємства».

На сучасному етапі розвитку економіки, який характеризується високою швидкістю змін, нестабільністю та невизначеністю, для забезпечення безперервного процесу економічного розвитку кожне підприємство має прагнути до раціонального використання ресурсів, підвищення прибутковості виробни-

цтва, поліпшення якості продукції та задоволення соціальних потреб своїх працівників і населення території, на якій воно функціонує. Отже, метою статті є визначення сутності економічного розвитку підприємства за рахунок аналізу його складових.

Виклад основного матеріалу дослідження. Незважаючи на значну кількість наукових праць та досягнень в галузі обґрунтування теоретичних засад розвитку підприємства, сьогодні чітко не визначені сутність, класифікація видових проявів на рівні підприємства.

Люди в процесі життєдіяльності виготовляють певні матеріальні блага, тобто займаються виробничо-господарською діяльністю. В умовах ринкових відносин остання є основним фактором, який забезпечує нормальний рівень життєдіяльності суспільства. Через господарську діяльність відбувається відтворення матеріальних благ, здійснюється процес залучення працівників до конкретної праці. Господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних та соціальних результатів з метою одержання прибутку, називається підприємництвом, а суб'єкти підприємництва – підприємцями.

Відповідно до ст. 62 ГКУ підприємство – самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому Господарським кодексом України та іншими законами.

Отже, підприємство є провідним та важливим елементом сучасної економіки, який забезпечує ринок товарами та послугами, сприяє розвитку конкуренції, задовольняє потреби споживачів. Діяльність комерційного підприємства базується на власній ініціативі власника, яку він виявляє на свій страх та ризик; економічна сутність полягає в тому, що воно має на меті одержання прибутку.

Аналіз сутності підприємства дає змогу констатувати, що підприємству найбільшою мірою властиві характерні риси організації як соціально-економічної системи. Кожна соціально-економічна система має дві рушійні сили, такі як бажання вижити і прагнення розвиватися.

Розвиток для організації розглядають, з одного боку, як такий тип змін, що підвищує ступінь організованості системи, а з іншого

боку, як виділену у складі підприємства систему, в якій об'єднані інноваційні процеси, що ведуть до кількісних та якісних змін в усіх функціональних галузях підприємства, а також контури її управління на основі зворотних зв'язків, у яких розв'язуються задачі стратегічного і тактичного управління, запускаються механізми самоорганізації оперативного управління розвитком. Базуючись на моделі життєвого циклу організації, розвиток підприємства можемо трактувати як життєвий цикл, який характеризується часовими етапами та має такі стадії розвитку організації, як народження, дитинство, отрочество, рання зрілість, розквіт сил, повна зрілість, старіння, оновлення.

Іноді поняття «розвиток» плутають з поняттями «ріст» та «зростання», тобто вважають їх синонімічними. Для чіткого та глибокого розуміння цих понять розглянемо їх взаємозв'язок та відмінності.

Вищенаведені поняття схожі за змістом і в контексті часто вживаються як синоніми, проте існує суттєва різниця. З трьох понять найширшим є «розвиток», водночас близькими за змістом є «ріст» і «зростання», які виражають рівень розвитку, його спрямованість. Розвиток – це поняття органічного, незворотного характеру, спрямоване на покращення наявного об'єкта. Варто зауважити, що поняття «розвиток» та «зростання» є взаємопов'язаними, проте відрізняються за сутністю. Зростання підприємства викликає якісні перетворення на підприємстві та сприяє його розвитку.

Отже, основна відмінність розвитку від росту та зростання полягає в тому, що вони є складовою розвитку, який частково відображається через ці поняття. Частково, бо включає в себе, крім кількісної складової, ще й якісну, функціональну, системну складові. Ріст – це напрям розвитку, який характеризує динамічну характеристику розвитку, його кількісну складову. Зростання характеризує прояв у часі тенденцій розвитку, бо зростання чергується зі спаданням, погіршенням, а ріст – це прояв зміни показника тільки в напрямі кількісного збільшення, що виключає наявність процесу спадання, бо це суперечить самій природі поняття «ріст».

Узагальнюючи погляди вчених на поняття «розвиток», можна визначити певні властивості цього економічного процесу, а саме під розвитком розуміють збільшення складності системи; поліпшення пристосованості до зовнішніх умов; збільшення масштабів явища;

кількісний ріст економіки і якісне поліпшення її структури; соціальний прогрес. Розвиток будь-якого явища характеризується якісними змінами, тобто переходом від одного стану до іншого; необоротністю розвитку, а саме розвиток припускає стабільність; специфічністю.

У науковців та економістів немає спільної точки зору щодо визначення поняття «економічний розвиток», тому нижче наведемо найбільш відомі дефініції цього поняття. Економічний розвиток – незворотні, спрямовані, закономірні зміни економічної системи в довготерміновому періоді, що відбуваються під впливом економічних суперечностей, потреб та інтересів, зумовленість яких характеризується дією основних законів діалектики, що не виходять за межі глибинної внутрішньої сутності такої системи.

На найзагальнішому рівні економічний розвиток можна представити як поєднання двох сторін розвитку, а саме економічного росту та структурних зрушень. Економічний ріст – кількісний бік розвитку економічної системи, який характеризується розширенням її масштабів. Структурні зрушення підприємства – це зміни в структурних зрушеннях та використанні ресурсів, зміни передусім у технології перетворення входів організації на виходи, зміни ефективності використання ресурсів.

Економічний розвиток є економічним процесом, елементами якого є:

- економічне зростання, що здійснюється внаслідок структурних змін в економіці та забезпечує збільшення валового внутрішнього продукту і доходу на душу населення;
- економічний занепад.

Якщо економічне зростання є позитивною компонентою економічної динаміки, то економічний спад – негативною. Сукупність обох компонент утворює економічний цикл, що характеризується періодичними піднесеннями та спадами економічної активності, які зумовлені безпосередньо коливаннями між споживанням та інвестиціями. Економічний розвиток включає періоди економічного зростання та економічного спаду у часі.

Отже, підсумовуючи розглянуте вище, можемо стверджувати, що економічний розвиток – це процес якісних та кількісних змін господарської діяльності, що дає змогу підприємству підвищувати результативність своєї діяльності шляхом ефективного використання усіх наявних ресурсів.

Наведемо в табл. 1 систематизацію визначень поняття «розвиток підприємства», які існують у науковій літературі.

Отже, незважаючи на поширеність поняття «розвиток підприємства» в науці, немає універсального визначення цієї категорії. Проте ця категорія разом з наявними їй особливостями трактування різними авторами має спільні характеристики. Такими характеристиками, на думку автора, є наявність кількісних та якісних змін, перехід з одного стану в інший, адаптація до впливу факторів внутрішнього та зовнішнього середовища.

Аналіз визначення поняття «розвиток підприємства» в науковій літературі дав змогу авторам виокремити два аспекти його трактування, а саме у вузькому та широкому розумінні. У вузькому розумінні розвиток підприємства розглядають як стан чи результат зміни діяльності (складу, властивостей) підприємства, переходу підприємства в інший кількісний та якісний стан під впливом факторів внутрішнього та зовнішнього середовища. У широкому розумінні розвиток підприємства трактується як незворотній, спрямований, закономірний процес, який є безперервною та послідовною зміною (сукупність змін) результатів чи станів підприємства в часі та просторі на кількісно та якісно інший за попередній під впливом факторів внутрішнього та зовнішнього середовища.

Розвиток підприємства повинен здійснюватися так, щоб усі зміни, що відбуваються на підприємстві, в його технологічному комплексі, виробничій, інноваційній, організаційній та управлінській діяльності, дали змогу зберегти та покращувати рентабельність і стабільність, а також інші характеристики, які відповідають розвитку підприємства.

Отже, внаслідок аналізу теоретичних підходів до визначення основних дефініцій, якими автори трактують поняття «розвиток», «економічний розвиток» та «розвиток підприємства», сформуємо узагальнене визначення поняття «економічний розвиток підприємства».

Висновки з цього дослідження. Економічний розвиток підприємства – це незворотні, керовані, вимірювальні, цілеспрямовані, закономірні кількісно-якісні та сутнісні зміни економічної системи (підприємства), результатів чи станів підприємства в довгостроковому періоді, що відбуваються під впливом економічних суперечностей, потреб та інтересів, зумовленість яких характеризується дією основних законів діалектики, що не виходять за межі глибинної внутрішньої сутності такої системи, для забезпечення його найбільш оптимального та ефективного функціонування підприємства в середовищі, в якому воно діє.

Визначення поняття «розвиток підприємства»

Автор	Визначення поняття «розвиток підприємства»
Т.Б. Надтока, Г.А. Какуніна	Процес сукупних змін у соціально-економічній системі підприємства, спрямований на його перехід у новий якісно-кількісний стан у часі під впливом факторів внутрішнього та зовнішнього середовища, причому за напрямом він може бути як позитивним, так і негативним.
Ю.А. Плугіна	Якісні перетворення в його діяльності за рахунок змін кількісних і структурних характеристик техніко-технологічних, організаційно-комунікаційних, фінансово-економічних ресурсів на основі ефективного використання інтелектуально-кадрових ресурсів та інформаційних технологій.
Р.О. Побережний	Спрямована зміна якісного стану організації, її структури, складу або властивостей, кількісних чи якісних змін елементів організації. При цьому розвитку організації притаманні ті ж властивості, що й «філософському розвитку», тобто циклічність і спіральність.
Н.В. Афанасьєв, В.Д. Рогожин, В.І. Рудика	Об'єктивна зміна тільки якісних характеристик системи, обумовлена як фундаментальними законами природи (єдності та боротьби протилежностей, переходу кількості в якість, розвитку суспільства по спіралі та нагору), так і закономірностями функціонування конкретних систем (старіння устаткування, набуття досвіду та знань співробітниками, виснаження природних ресурсів), за якої формуються нові властивості системи.
Е.М. Коротков	Сукупність змін, які ведуть до появи нової якості та зміцнення життєвості системи, її здатність чинити опір руйнівним силам зовнішнього середовища.
О.В. Раєвнева	Унікальний процес трансформації відкритої системи в просторі та часі, який характеризується перманентною зміною глобальних цілей його існування шляхом формування нової дисипативної структури, а також переходом його в новий аттрактор (одна з альтернативних траєкторій розвитку підприємства) функціонування.
С.П. Дунда	Сукупність спрямованих, інтенсивних та якісних змін економічної природи, що відбуваються на підприємстві внаслідок суперечності у внутрішньому середовищі та впливів факторів зовнішнього середовища.
Ю.С. Погорєлов	Безупинний процес, що відбувається за штучно встановленою або природною програмою як зміна станів підприємства, кожен з яких є якісно іншим за попередній, через що у підприємства як у більш складної системи виникають, розкриваються та можуть бути реалізовані нові можливості, нові властивості, якості та характерні риси, які сприяють здатності підприємства виконувати нові функції, вирішувати принципово інші завдання, що зміцнює його позиціонування в зовнішньому середовищі та підвищує здатність протидіяти його негативним впливам.
О.Є. Кузьмін	Розвиток кожної організації, що має циклічний характер, тобто проходить через певні стадії життєвого циклу, що визначають особливості виробничо-господарської, інвестиційної, фінансової та інших видів діяльності.
М.Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоурі	Довгострокова програма вдосконалення можливостей вирішувати різні проблеми та здібностей до відновлення, а особливо шляхом підвищення ефективності управління культурою організації.
В.Ф. Кифяк	Динамічна система взаємодіючих підсистем, передумов, факторів і принципів, які формують вектор кількісних та якісних змін функціонування підприємства, спрямованих на досягнення пріоритетів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
2. Економічний енциклопедичний словник: у 2 т. Т. 1 / за ред. С.В. Мочерного. Львів: Світ, 2005. 616 с.
3. Економічний енциклопедичний словник: у 2 т. Т. 2 / за ред. С.В. Мочерного. Львів: Світ, 2006. 568 с.
4. Дакус А.В., Сімченко Н.О. Економічний розвиток підприємства: сутність та визначення. Актуальні проблеми економіки та управління: збірник наукових праць молодих вчених. 2012.
5. Жихарєва В.В., Савельєва Т.М. Формування стратегії розвитку підприємства в умовах невизначеності. Економіка і суспільство. 2017. № 9. С. 423–427.

6. Колосов А.М., Коваленко О.В., Кучеренко С.К., Бикова В.Г. Економічне управління підприємством: навч. посіб. / за заг. ред. А.М. Колосова. Старобільськ: ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2015. С. 49.
7. Пащенко О.П. Особливості формування конкурентних переваг підприємства: стратегічний аспект. Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. 2015. № 3. С. 94–100. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzhdtu_econ_2015_3_16.
8. Пащенко О.П. Стратегічне управління розвитком підприємства. Вісник Хмельницького національного університету. Сер.: Економічні науки. 2011. № 2. Т. 2. С. 99–103.
9. Побережний Р.О., Побережна Н.М. Методологічні аспекти сучасних підходів до сутності розвитку підприємства в умовах мінливого зовнішнього середовища. Соціально-економічний розвиток України: проблеми та перспективи: кол. монографія / ред. О.В. Манойленко. Харків: НТУ «ХПІ», 2015. Розд. 5. С. 229–242.
10. Погорелов Ю.С., Лейко К.А. Шляхи розвитку соціально-економічного потенціалу підприємства. Економіка і регіон. 2015. № 6. С. 58–63.
11. Прийма Л.Р., Чухрай Н.І. Розвиток підприємства: теоретичні аспекти. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2016. Вип.18. Ч. 2. С. 74–77.
12. Раєвська О.В., Аксьонова І.В., Свидло Г.І. Статистичні методи оцінки регіонального розвитку. Харків, 2016. 328 с.
13. Талавиря О.М. Аспекти розробки економічної стратегії розвитку підприємств. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка. 2016. Вип. 1 (2). С. 334–339.

REFERENCES:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Code of Ukraine. Commercial code of Ukraine, available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
2. Mocherny S.V. (2005), Ekonomichnyj entsyklopedychnyj slovnyk, 2 t. T. 1 [Economic Encyclopedic Dictionary, 2 t. T. 1]. Lviv: World, 616 p. (in Ukrainian).
3. Mocherny S.V. (2006), Ekonomichnyj entsyklopedychnyj slovnyk, 2 t. T. 2 [Economic Encyclopedic Dictionary, 2 t. T. 2]. Lviv: World, 568 p. (in Ukrainian).
4. Dukus A.V., Simchenko N.O. (2012), Ekonomichnyj rozvytok pidpryemstva: sutnist' ta vyznachennia [Economic development of an enterprise: essence and definition]. Aktual'ni problemy ekonomiky ta upravlinnia : zbirnyk naukovykh prats' molodykh vchenykh [Current problems of economics and management: a collection of scientific papers of young scientists] (electronic journal), vol. 6. Available at: <http://probl-economy.kpi.ua/pdf/2012-3.pdf>.
5. Zhikhareva V.V., Saveliev T. M. (2017), Formuvannia stratehii rozvytku pidpryemstva v umovakh nevyznachenosti [Formation of the strategy of enterprise development under conditions of uncertainty]. Ekonomika i suspil'stvo [Economy and Society] // (electronic journal), no. 9, pp. 423–427. Available at: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/9_ukr/73.pdf.
6. Kolosov A.M., Kovalenko O.V., Kucherenko S.K., Bykov V.G. (2015), Ekonomichne upravlinnia pidpryemstvom: navchal'nyj posibnyk [Economic management of the enterprise: training. manual]. Starobelsk: LNU named after Taras Shevchenko.
7. Paschenko O.P. (2015), Osoblyvosti formuvannia konkurentnykh perevah pidpryemstva: stratehichnyj aspekt [Features of the formation of competitive advantages of the enterprise: the strategic aspect]. Visnyk Zhytomyr'skoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Serii: Ekonomichni nauky [Bulletin of the Zhytomyr State Technological University. Series: Economic Sciences], (electronic journal), no. 3, pp. 94–100. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzhdtu_econ_2015_3_16.
8. Paschenko O.P. (2011), Stratehichne upravlinnia rozvytkom pidpryemstva [Strategic management of enterprise development]. Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu. – Ser.: Ekonomichni nauky [Bulletin of the Zhytomyr State Technological University. Series: Economic Sciences], (electronic journal), no. 2, pp. 99–103. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzhdtu_econ_2015_3_16.
9. Manoylenko O.V., Poberezhnyy R.O., Pokerezhna N.M. (2015), Metodolohichni aspekty suchasnykh pidkhodiv do sutnosti rozvytku pidpryemstva v umovakh minlyvoho zovnishn'oho seredovyscha [Methodological aspects of modern approaches to the essence of enterprise development in a changing environment]. Sotsial'no-ekonomichnyj rozvytok Ukrainy: problemy ta perspektyvy: kol. monografii [Socio-economic development of Ukraine: problems and perspectives: monograph]. Kharkiv: NTU "KhPI". Part. 5. Pp. 229–242.
10. Pogorelov Yu.S., Leiko K.A. (2015), Shliakhy rozvytku sotsial'no-ekonomichnoho potentsialu pidpryemstva [Ways of development of socio-economic potential of the enterprise]. Ekonomika i rehion: naukovyj visnyk [Economy and region: scientific bulletin]. Poltava: PoltNTU, no 6. Pp. 58–63.

11. Priyma L.R., Chukhrai H.I. (2016), Rozvytok pidpriemstva: teoretychni aspekty [Enterprise Development: Theoretical Aspects]. Naukovyj visnyk Khersons'koho derzhavnogo universytetu [Scientific Bulletin of Kherson State University], vol. 18. Part 2. Pp. 74–77.

12. Ryevneva O.V., Aksonova I.V., Svidlo G.I. (2016), Statystychni metody otsinky rehional'noho rozvytku [Statistical methods of regional development assessment]. Kharkiv. – 328 p.

13. Talavirya O.M. (2016), Aspekty rozrobky ekonomichnoi stratehii rozvytku pidpriemstv. [Aspects of development of economic strategy of enterprise development]. Naukovyj visnyk Uzhhorods'koho universytetu. Serii: Ekonomika. [Scientific Bulletin of Uzhgorod University. Series: Economics], vol. 1 (2). Pp. 334–339.